

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПОСІВУ АБО ВИРОЩУВАННЯ СНОТВОРНОГО МАКУ ЧИ КОНОПЕЛЬ

Морозов Д. А.,

*викладач циклу загально-правових дисциплін
Луганського центру первинної професійної підготовки «Академія поліції»
Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка*

Бондар В. С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник відділу організації наукової роботи
Луганського державного університету внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка*

У статті проведено наукове дослідження особливостей використання спеціальних знань під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій у розслідуванні незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель.

В статье проведено научное исследование особенностей использования специальных знаний во время проведения отдельных следственных (розыскных) действий в расследовании незаконного посева либо выращивания снотворного мака или конопли.

The scientific article conducted a comprehensive scientific study of the problems of using special knowledge in investigation of when an illegal sowing or growing a opium poppy or hemp. Formulated proposals and recommendations aimed at improving the practice of using special knowledge in the investigation and prevention of an illegal sowing or growing a opium poppy or hemp.

Ключові слова: спеціальні знання, наркотичні засоби, спеціаліст, незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель, незаконне культивування нарковмісних рослин.

Постановка проблеми. З огляду на велику небезпеку для суспільства, законодавцем у Кримінальному кодексі України (далі – КК) було передбачено розділ XIII, що має назву «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення».

Однією з найпоширеніших форм злочинної діяльності у цій сфері є обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, який є видом діяльності, зокрема з культивування рослин, включених до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, відповідальність за яку передбачена ст. 310 КК (Посів або вирощування снотворного маку чи конопель).

Слід зазначити, що злочин, передбачений ст. 310 КК, є досить розповсюдженим і, як правило, вчинюється особами або у сукупності з іншими злочинами у цій сфері (наприклад, ст. ст. 307, 309, 311, 317 КК) або особами, які раніше притягалися до відповідальності за цією статтею.

Останніми роками суттєво змінились способи вчинення злочинів даної категорії. Все частіше злочинцями для підвищення оперативності та конспірації своєї діяльності при вчиненні незаконного придбання та збуту, виготовлення та виробництва наркотиків використовуються інформаційно-телекомунікаційні мережі, включаючи мережу Інтернет. Так, для спілкування застосовуються месенджери «Signal», «SilentCircle», «RedPhone», «OSTel», «ChatSecure», «Wickr», «Threema», «Surespot» «Brosix», які піддаються технічній обробці оперативними підрозділами у дуже усиченому форматі, для оплати – електронні платіжні системи «QIWI Wallet», «WebMoney», а також криптовалюта Bitcoin; роздрібний збут здійснюється безконтактним способом через закладки, в якості співучасників (закладників, операторів, кур'єрів) залучаються не знайомі один з іншою особи, які отримують «зарплату» також безконтактним способом.

З іншого боку, роль інституту спеціальних знань як каналу трансформації новітніх засобів науки і техніки у кримінальне судочинство постійно зростає, адже вдосконалюється техніко-криміналістичне забезпечення, яке дозволяє більш якісно та результативно виявляти, розслідувати та запобігати вчиненню злочинів, передбачених ст. 310 КК, наприклад, з метою встановлення ознак культивування, розшифрування переговорів організаторів та рядових виконавців таких злочинів тощо, а також продовження теоретичних досліджень та розробки практичних рекомендацій у цій області.

Мова йде про комплексне використання спеціальних знань, які, по-перше, складають основу багатьох спеціальностей та спеціалізацій – агрономії, криміналістичної техніки, інформаційних технологій, хімії, біології тощо, адже отримання слідчим, прокурором таким чином відомостей надає можливість простежити шляхи поширення наркотичних засобів територією держави, встановити спільність джерел їх походження, визначити ділянки місцевості, на яких вирощуються нарковмісні культури різних галузей знань та встановити інші обставини вчинення кримінального правопорушення, а по-друге, створюють повний технологічний цикл роботи з різноякісною та різноспрямованою криміналістично значущою інформацією, іманентно притаманною слідам-відображенням під час кримінального провадження.

Тема спеціальних знань має значну літературу питання, яка об'єднала представників кримінального процесу, теорії оперативно-розшукової діяльності та, звичайно, криміналістики й судової експертології.

Лише проблемам використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів присвятили свої роботи О. А. Вовчанська, Є. В. Голдіна, О. Б. Градусова, Н. А. Запороженко, С. І. Земцова, О. В. Іванова, Н. М. Косміна, О. Є. Космодем'янська, М. В. Кривонос, Н. М. Прокопенко, А. П. Сакаль, Д. Ю. Стригун, Л. Є. Чистова та інші.

У цій публікації ми не будемо дотримуватись традиційної архітектури робіт з подібної тематики – проводити ґрунтовний аналіз визначення поняття спеціальних знань та ознак цього процесуального інституту. Ця робота вже зроблена на якісному рівні навіть в умовах дії Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) 2012 року Л. Г. Бордюговим, В. Г. Гончаренком, І. В. Горою, В. А. Журавлем, А. В. Іщенком, В. В. Кудіновим, М. І. Леоненком, Є. Д. Лук'янчиковим, В. В. Тіщенком, В. Ю. Шепітьком, М. Г. Щербаковським, Ю. Б. Форіс, В. О. Яремчук, Ю. Ю. Ярославом та іншими вченими та практиками.

Мета статті – запропонувати теоретичні засоби та розробити практичні рекомендації щодо оптимізації техніко-криміналістичного забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна структура слідів злочинів та механізм їх відображення, зумовлюють організаційні й тактичні особливості проведення відповідних слідчих (розшукових) дій. Різноманітність завдань, що виникають при цьому, визначається різноманітністю, з одного боку, способів вчинення злочинів даної категорії, а з іншого, обставин, що підлягають встановленню та слідчих ситуацій, які виникають при цьому, вирішення яких об'єктивно зумовлює необхідність провадження різних слідчих (розшукових) дій з використанням допомоги спеціалістів.

Нами вже давно та послідовно відстоюється ідея застосування спеціальних знань у рамках інтегративної моделі як засобу оптимізації судово-експертного та техніко-криміналістичного забезпечення розслідування і профілактики злочинів, котра забезпечить повний цикл роботи із криміналістично значущою інформацією, що іманентно міститься у матеріальних слідах-відображеннях шляхом диференціації та взаємодії всіх процесуальних форм спеціальних знань, направлених на встановлення юридично значущих фактів минулої події у процесі доказування [1, с. 70-78; 7, с. 104-113] відповідно під час:

- 1) участі спеціалістів у кримінальному провадженні;
- 2) виконання експертиз по кримінальним провадженням, які знаходяться у провадженні органів досудового розслідування;
- 3) формування та проведення перевірок об'єктів за відповідними інформаційно-пошуковими системами та колекціями.

Разом із тим, слід звернути увагу на невідповідності обсягу та якості використання спеціальних знань і науково-технічних засобів нормативним правилам і можливостям спеціалістів з комплексного техніко-криміналістичного огляду місця події. Найбільш істотними є такі недоліки:

- у протоколах слідчих (розшукових) дій не міститься жодних відомостей про ознаки культивування вилучених під час огляду (обшуку) кущів конопель, таких як розпушування ґрунту, сліди прополки, видалення бур'янів, поливу тощо;
- зазначено про незастосування технічних засобів фіксації при проведенні процесуальної дії, проте, до відповідних протоколів додані фототаблиці;
- неналежне пакування, опечатування та засвідчення речових доказів;

– відсутність у протоколах описання вилучених об'єктів або не зазначення їх відмінних індивідуалізуючих ознак, а також місць, де вони були вилучені;

– невідповідність описання місць і об'єктів у протоколі їх зображенням у додатках (фототаблицях) до них;

– спільний огляд різнопрофільними спеціалістами засобів вчинення злочину, ділянок місцевості з посівами рослин маку чи конопель, з метою фіксації їх географічних координат, виду та розмірів рослин; слідів, що вказують на спосіб обробки плантацій, осіб, які брали участь в обробці або незаконному посіві нарковмісних рослин (слідів рук на залишених знаряддях виробництва, ніг, транспорту на ґрунті тощо), – або не проводиться, або відомості про ці об'єкти і проведені заходи не відображаються у протоколах. Мають місце упущення деталей огляду місця події (приділяється недостатня увага виявленню та вилученню мікрооб'єктів (1,1%), слідів біологічного походження (8%), слідів взуття (15,1%). Сліди транспортних засобів, запаху, зразки ґрунту – взагалі не вилучаються. Наведені дані свідчать про те, що фахівцями, які беруть участь в оглядах, фактично надається допомога у вилученні очевидних слідів, або тих, вилучення яких не складає труднощів – 90%. Це, як правило, сліди одного виду, а не комплекс слідової інформації.

Встановлення, наприклад, факту культивування рослин, які містять наркотичні речовини, викликає певні ускладнення у слідчих (прокурорів), котрі володіють спеціальними знаннями у галузі права, та недостатньо знайомі з сільськогосподарським виробництвом.

Проведеним дослідженням також встановлено, що більшість науково-практичних та методичних робіт з криміналістики взагалі не містять науково-обґрунтованих вказівок щодо участі фахівців у провадженні слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів, вчинених у досліджуваній сфері.

Розглянемо особливості використання спеціальних знань під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Огляд місця події. Ця слідча (розшукова) дія задає перспективу всьому процесу розслідування. Таким у даній категорії злочинів, як правило, виступає ділянка місцевості, територія з ознаками незаконного посіву або культивування заборонених до обробки рослин, або, у низці випадків, житло, що зумовлює його відповідні організаційно-тактичні особливості.

Зазначимо, що ситуаційними факторами прийняття рішення щодо доцільності залучення спеціаліста відповідного профілю до огляду місця події є:

1) відсутність у керівника слідчої (розшукової) дії спеціальних (прикладних) знань та навичок застосування науково-технічних засобів й умов для самостійного вирішення завдань;

2) наявність ризику завдання шкоди людському організму, якщо спеціальні знання та (або) науково-технічні засоби не буде застосовувати спеціаліст відповідного профілю (хімік);

3) великий об'єм ділянки місця події, огляд якої потребує спеціальних знань вузького профілю з різних спеціальностей (огляд плантацій тощо);

4) необхідність виявлення та фіксації латентних слідів, використання методів фіксації, пов'язаних зі застосуванням сучасних науково-технічних засобів;

5) наявність спеціаліста, який має професійну та спеціальну підготовку, адекватну завданням застосування науково-технічних засобів у ході огляду місця події (біології та ін.), наприклад, при огляді приміщення, в якому здійснювалося серійне виробництво наркотичних засобів, недостатньо участі спеціаліста-криміналіста, який спеціалізується на проведенні, наприклад, досліджень зброї, необхідно також залучити спеціаліста у галузі агротехніки.

Особливістю цих злочинів є те, що спосіб їх вчинення складають агротехнічні прийоми вирощування рослин у різних умовах.

Загальним завданням огляду посівів буде встановлення:

1) біологічного виду посіяних або вирощуваних рослин;

2) ознак догляду за посівами;

3) наявності сторонніх рослин, які маскують культури, що містять наркотики, їх біологічний вид;

4) розташування та площі посівів;

5) стан виявлених культур, що містять наркотики на момент огляду (стадія визрівання, убрані, давність посіву, стан ґрунту, кількість рослин, приблизний розмір врожаю) [5; 6].

Крім того, на території посівів можливим є виявлення слідів ніг, транспортних засобів, кинутих злочинцем предметів (недопалки, залишки продуктів тощо), місця можливого зберігання готового наркотичного засобу або напівфабрикатів для їх виготовлення, сільськогосподарські знаряддя тощо.

Також, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування», прийнятого Верховною Радою України 16 листопада 2017 року, передбачена обов'язкова участь спеціаліста під час отримання слідчим або прокурором копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невіддільних частинах, що

надалі дає підстави суду визнавати їх як оригінал документа [4]. Така участь спеціаліста під час розслідування незаконного культивування нарковмісних рослин є необхідною для дослідження інформації з Реєстру сортів рослин України та Державного реєстру виробників насіння і садивного матеріалу.

Для забезпечення результативної спільної роботи слідчого (прокурора) та спеціаліста на місці події її організація має носити комплексний характер, забезпечуючи тісну взаємодію її учасників, об'єднання всіх можливих засобів, методів та прийомів для досягнення цілей кримінального провадження. За необхідності до проведення огляду місця події слідчий (прокурор) вправі залучити спеціаліста з інших галузей знань, реалізуючи принцип додатковості, що має принципове значення. Наприклад, знання спеціаліста-криміналіста можуть бути доповнені знаннями спеціалістів агротехніка та ботаніка.

Зокрема, спеціаліст у галузі агрономії (агроінженерії) може надати допомогу у виявленні ознак спеціального посіву або посадки (гніздової або рядової), що надалі дозволить нейтралізувати версію підозрюваного про те, що рослини (коноплі або мак) вирости самі, без його допомоги; сліди прищипки на рослинах, прополки, поливу (наприклад, шляхом: установок крапельного поливу, гідропонної системи тощо). Якщо вирощування здійснювалось у теплицях та парниках – сліди спеціального утеплення даного приміщення, наявність додаткового освітлення, вентиляції тощо.

Так, в одному з кримінальних проваджень, під час огляду місця події, який проводився за участю спеціаліста-агротехніка, у підвалі гаражу, який належав одному з членів злочинної групи, були виявлені декілька квіткових горшків, в яких вирощувався новий врожай голландської коноплі, а також 2 кілограми готової до збуту марихуани. Підвал був обладнаний необхідним електричним та вентиляційним обладнанням. Марихуану наркоторговці, як було встановлено пізніше, збували роздрібними та оптовими партіями наркоспоживачам у декілька населених пунктів, при особистих зустрічах та безконтактним способом (шляхом закладок) [9].

Спеціаліст-ботанік може надати сприяння у визначенні стадії вегетації та встановленні ботанічної належності. Це є надто важливим у зв'язку з тим, що незаконно культивуватись можуть рослини, які не ростуть на території України, такі як кока, кат, гавайська роза тощо.

Вказані спеціалісти можуть надати сприяння слідчому у виявленні, описанні у протоколі та вилученні бактерицидних ламп, необхідних для дезінфекції приміщення; гумових рукавичок та марлевих пов'язок, необхідних для дотримання заходів безпеки, покривного ґрунту зі змістом торфу та вермікуліту, спеціальної літератури тощо.

Проведення огляду окремих об'єктів також потребує комплексного застосування спеціальних знань. Серед засобів злочинної діяльності у розглядуваній сфері мобільні абонентські пристрої мобільного зв'язку займають вагоме місце, враховуючи їх технологічність, при огляді такої техніки має бути залучений спеціаліст відповідного профілю, тому його роль підлягає висвітленню.

Засоби мобільних систем рухомого (мобільного) зв'язку стандарту GSM 900/1800 МГц є потужним засобом комунікації та активно використовуються при вчиненні у тому числі злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. Під час проведення даної слідчої (розшукової) дії можуть бути виявлені як матеріально-відображувані (рук, шкірного покрову, що не має папілярного візерунка, мікрооб'єкти тощо), так і віртуально-відображувані (відвідування сайтів з рекламою наркотиків, архів листування користувача, керування рахунками електронних платіжних систем, геолокації тощо) сліди та їх комплекси, які сприяють формуванню достатньої доказової бази для викриття не тільки його користувача, але й інших осіб, причетних до вчинення злочину, – кур'єра, менеджера, касира, організатора злочинної групи.

Проведення підготовчого етапу даної слідчої (розшукової) дії, як правило, не викликає складності та полягає у виконанні стандартного алгоритму дій, пов'язаних із визначенням місця, часу проведення процесуальної дії, запрошення спеціалістів у галузі комп'ютерних та високих технологій, спеціаліста-криміналіста тощо.

Більш складним є робочий етап, який включає статичну та динамічну стадії. Сутність статичної стадії полягає у:

– встановленні місцерозташування мобільного телефону. У цьому може сприяти слідчому (прокурору) спеціаліст-криміналіст шляхом вимірювання відстані між двох нерухомих орієнтирів, а також за необхідності здійснити іншу консультативну допомогу;

– вивченні зовнішнього виду мобільного телефону. Тут потрібні знання спеціаліста комп'ютерних та інших сучасних технологій. Саме він зможе надати допомогу у виявленні загальних та окремих ознак: найменування предмета, марки телефону, його розмірів, кольору та конструкції, зовнішнього виду, матеріалу, з якого виготовлений, моделі, характеристики клавіатури, фонового малюнку; наявності пошкоджень (подряпин, потертостей, сколів на корпусі або дисплеї), наліпок або прикрас. При цьому слід зазначити, що алгоритм дій спеціаліста в області комп'ютерних та високих технологій й слідчого при зовнішньому огляді зумовлений станом телефону. Так, якщо на момент огляду він вимкнений, вмикати його не рекомендується. Пов'язано це з можливою наявністю програми «антикрадій», яка здатна видалити криміналістично значущу інформацію та/або повністю заблокувати роботу телефону.

Якщо телефон знаходиться в увімкненому стані, необхідно вжити дій, спрямованих на збереження заряду батареї (оскільки для повторного увімкнення може потребуватись введення пін-коду та/або іншого паролю, який не завжди відомий співробітникам правоохоронних органів). З цією метою (тобто задля енергозбереження), а також для збереження наявних на ньому даних від знешкодження (наприклад, шляхом віддаленого доступу) слідчому та/або спеціалістові необхідно обрати один із варіантів дій: активувати режим «Політ» (у верхній частині екрану ліворуч від знаку батареї з'явиться позначка у вигляді літака, зникнуть знаки антени та передачі даних) або покласти телефон у клітку Фарадея.

Слідчим (прокурором) спільно зі спеціалістом відносно мобільного телефону може бути вжито одне з двох рішень:

- про необхідність призначення комп'ютерно-технічної експертизи;
- про продовження слідчої (розшукової) дії за участю спеціаліста в області комп'ютерних та високих технологій.

Прийняття останнього рішення зумовлено тим, що провадження комп'ютерно-технічної експертизи у державних судово-експертних установах займає тривалий час. Тому одним із варіантів виходу з ситуації, що склалася, уявляється комплексне провадження динамічної стадії робочого етапу слідчого огляду за участю спеціаліста в області комп'ютерних та високих технологій.

Комплекс дій, які виконуються на динамічній стадії, можна умовно поділити на дві частини:

1) огляд апаратного забезпечення, що передбачає:

- визначення функціональних елементів – блоку електричного живлення, логічного блоку, радіоблоку, блоку інтерфейсу користувача;
- встановлення IMEI (англ. International Mobile Equipment Identity – міжнародного ідентифікатора мобільного обладнання), який застосовується у мобільних телефонах мереж GSM, WCDMA, а також у деяких супутникових телефонах. Слід враховувати, що номери IMEI можуть повторюватись у так званих «сірих» телефонів;
- розпізнавання моделі мобільного телефону, серійного номера телефону, операційної системи, версії прошивки, телефонного номера сім-карти, IP-адреси, MAC-адреси;

2) виявлення та вилучення фактичних даних програмного забезпечення (друга частина динамічної стадії робочого етапу):

- вивчення списку контактів, розміщених у телефонній книзі, та журналу дзвінків. У сучасних мобільних телефонах та смартфонах список контактів може зберігатись у пам'яті телефону, на сім-карті, у хмарному сховищі (на сайті), на карті пам'яті (в ОС Android – у вигляді файлу з розширенням VCF). При їх вивченні спеціаліст в області комп'ютерної техніки може встановити не тільки перелік абонентів, з якими здійснювалося спілкування, але й виявити додаткову інформацію: фотографії контактів, адреси електронної пошти, групи, поштові адреси, псевдоніми, реєстрацію контактів в інтернет-месенджерах, профілі у соціальних мережах тощо. Для швидкого створення копії списку контактів, наприклад, в ОС Android, спеціаліст може підключити телефон до комп'ютера та за необхідності інсталиувати запропоновану телефоном програму синхронізації. Після чого зберегти контакти на комп'ютері та роздрукувати на паперовий носій, відобразивши дану операцію у протоколі. При цьому можливо використати файл блокування USB-порту або блокератор запису;

- вивчення повідомлень мобільного зв'язку. У результаті цієї діяльності може бути виявлена інформація, яка відноситься до злочинної діяльності (наприклад, пов'язана з описом місць, де здійснювались закладки; способами оплати за наркотичні засоби, кодами активації та відтворення паролів Інтернет сайтів та додатків тощо);

- дослідження даних браузера: можуть виявлені один або декілька веб-браузерів (наприклад, GoogleChrome, AndroidBrowser, Opera (Blink; Mini та інші), встановлені на мобільному телефоні. При цьому особливу увагу слідчого (прокурора) спеціалістові слід звернути на наявність програм, які забезпечують анонімність роботи у мережі Інтернет (браузер Tor, I2P та інші), оскільки їх наявність може свідчити про умисел на приховання віртуальних слідів злочинної діяльності. Крім того, важливу інформацію, можна отримати при вивченні історії відвідування веб-сторінок та закладок у браузері. Зокрема, детальному аналізу повинні бути піддані: а) соціальні мережі, а також форуми, шляхом яких відбувалося спілкування. *Так, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій було встановлено, що одним з організаторів злочинної групи був 26-річний мешканець м. Чернівці, який вступив з громадянином, який знаходився у Молдові у злочинний зговір, спрямований на збут наркотичних засобів з використанням інтернет-сайту, шляхом поштових відправлень з території Молдови. Грошові кошти, отримані від продажу наркотиків, переказувались з використанням систем MoneyGram, PerfectMoney, криптовалюти Bitcoin, грошових переказів Western Union. З метою переведення у готівку грошових коштів мешканець м. Чернівці зв'язувався на форумах з так званими обмінниками, переводив гроші у криптовалюту Bitcoin, після чого зустрічався з ними та забирав гроші. При затриманні у фігуранта було вилучено велику суму грошей [8];* б) інформація

з різних сайтів, які відвідував підозрюваний: ті, що містять відомості про вирощування наркотичних засобів; ті, що розкривають способи протидії під час кримінального судочинства; ті, що містять рекламу наркотиків та способи продажу; ті, що деталізують схеми легалізації грошей від наркодоходів тощо; ті, що описують можливості електронних платіжних систем;

– вивчення додатків. Результати судової та слідчої практики свідчить, що для спілкування через Інтернет можуть використовуватись програми (WhatsApp, Viber, Brosix, Telegram, «Signal», «CilentCircle», «RedPhone», «OSTel», «ChatSecure», «Wickr», «Threema», «Surespot» «Brosix» та інші). Спеціаліст в області комп'ютерних та високих технологій при цьому може надати допомогу слідчому (прокурору) з виявлення у них криміналістично значущої інформації: а) про контакти (про зв'язки між оператором та закладниками, між організатором злочинної діяльності та менеджером у регіоні тощо); б) про зміст листування між суб'єктами злочинної діяльності (про функціональні обов'язки членів злочинної групи, методи конспірації, способи оплати тощо). При цьому слід зазначити, що останнім часом з метою підвищення безпеки комунікації злочинцями здійснюється перехід до приватного месенджера Telegram з більш складним алгоритмом шифрування. Технічні можливості програми Telegram пред'являють додаткові вимоги до алгоритму огляду мобільного телефону. Зокрема, задля запобігання знешкодженню переписки доцільно змінити налаштування у чатах: закладка – Setself-destructtimer – з періоду часу на off; в) фотографіях, які відображують окремі факти злочинної діяльності (наприклад, місць схованок та закладок, зовнішнього вигляду наркотичного засобу тощо); г) про відеофайли (наприклад, спільного проведення часу учасниками злочинної групи); г) даних про місцерозташування та маршрут руху згідно GPS (наприклад, кур'єра, закладника під час здійснення злочинної діяльності з точністю до декількох метрів); д) про найменування мереж Wi-Fi, до яких телефон раніше підключався, у тому числі стаціонарних (місць перебування кур'єра, закладника та інших учасників).

3) Застосування засобів пошуку файлів. При проведенні слідчої (розшукової) дії слід мати на увазі, що файли можуть знаходитись як у пам'яті телефону, так і на картах пам'яті. У протоколі огляду слідчому (прокурору) при наданні консультаційної допомоги спеціаліста необхідно відобразити їх виробника, об'єм та серійний номер карти, за наявності перемикача захисту від запису (замку) – його положення. Після цього необхідно включити захист від запису, аби виключити модифікацію даних, які зберігаються на карті. У деяких випадках збережені файли можуть бути недоступні для перегляду засобами операційної системи мобільного телефону, тому доцільно мати переносний комп'ютер з USB-проводом, кардридером та програмами перегляду розповсюджених форматів файлів (doc, docx, pdf, djvu), а також програми підбору паролів для різних типів файлів (наприклад, Advanced Archive Password Recovery).

Контакти, повідомлення мобільного зв'язку та файли у пам'яті телефону мають бути збережені спеціалістом на зовнішніх носіях за допомогою відповідного апаратного та програмного забезпечення.

4) Дослідження засобів синхронізації даних. Важлива для розслідування інформація може зберегтись у мережі Інтернет на спеціальних ресурсах, які реалізують синхронізації файлів (Dropbox, ScyDrive), навіть якщо користувач видалив її. У деяких випадках синхронізація відбувається без команди користувача при підключенні телефону до комп'ютера. Тому при огляді мобільного телефону необхідно звернути увагу на наявність згаданих програм. Якщо вони будуть виявлені, спеціаліст у галузі комп'ютерних технологій повинен встановити облікові дані користувача та відвідати сайти даних систем, аби знайти криміналістично значущу інформацію.

На заключному етапі слідчого огляду спеціаліст-криміналіст та/або спеціаліст у галузі комп'ютерних та високих технологій можуть надати сприяння слідчому (прокурору) у пакуванні оглянутого об'єкта.

Новим способом сплати за наркотики є проведення розрахунків шляхом криптовалюти Bitcoin. Попри те, що всі транзакції відкриті для публічного перегляду, доступ до персональної інформації «клієнтів» є відсутнім. Переведення у системі Bitcoin оформлені шляхом «цифрових підписів», які згенеровані у вигляді випадкових цифро-буквених кодів, у зв'язку з чим ідентифікація відправника та отримувача є практично неможливою. Обмін валюти Bitcoin на реальні грошові засоби (у тому числі гривні) надалі здійснюється у спеціальних мережевих обмінних пунктах, призначених для конвертації найбільш розповсюджених видів електронних грошей. При огляді комп'ютера слідчому (прокурору) спільно зі спеціалістом у галузі комп'ютерних та високих технологій доцільно вжити зусиль виявлення віртуальних слідів відвідування сайтів з придбання та збуту криптовалюти Bitcoin [3, с. 94].

Запрошений до проведення обшуку спеціаліст відповідно до ст. 71 КПК за дорученням слідчого, прокурора надає безпосередню технічну допомогу у проведенні фотографування, складенні схем, планів, креслень, відборі зразків для проведення експертизи, використовуючи при цьому відповідні технічне обладнання, пристрої та прилади [8, п. 5.2].

Відповідно до вимог ст. 240 КПК з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, проводиться слідчий експеримент, під час якого спеціалістом можуть здійснюватися вимірювання, фотографування, звуко- чи

відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу [8, п. 5.3].

На підставі нововведень, передбачених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» від 16 листопада 2017 року, виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів (ч. 2 ст. 104 КПК), що є невіддільним додатком до протоколу. Дії і обставини проведення обшуку, які не зафіксовані таким чином, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як докази у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 104 КПК).

Висновки. Сформульовані у статті рекомендації дозволяють зробити висновки про:

- необхідність належного нормативного регулювання на відомчому рівні особливостей комплексної роботи спеціалістів у кримінальних провадженнях даної категорії;
- закріплення поданих рекомендацій в алгоритмах діяльності слідчого (прокурора) та спеціалістів відповідного профілю та фаху з метою максимального збереження різноякісної та різнонаправленої криміналістично значущої інформації за для створення повного циклу роботи з нею, а також вирішення завдань кримінального провадження.

Література:

1. Бондар В. С. Концептуальні засади інтегративної моделі застосування спеціальних криміналістичних знань у кримінальному судочинстві. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка: Науково-теоретичний журнал. №4. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. С. 70-78.
2. Голдина Е. В. Некоторые аспекты осмотра места происшествия по преступлениям, связанным с незаконным культивированием наркотикосодержащих растений. Сб. матер. межд. конф. Красноярск, 2015. С. 183-184.
3. Земцова С. И. Участие специалиста в раскрытии и расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных и сильнодействующих веществ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. М., 2017. 271 с.
4. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі у проведенні огляду місця події: наказ МВС № 1339 від 3 листопада 2015 року. // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15/paran7#n7>
5. Космодемьянская Е. Е. Организационно-тактические аспекты производства осмотра места происшествия при расследовании незаконного культивирования растений, содержащих наркотические средства и психотропные вещества либо их прекурсоры (ст. 231 УК РФ). Вестник МВД России. 2015. №3 (35). С. 46-49.
6. Космодемьянская Е. Е. К вопросу о структурных элементах методики расследования незаконного культивирования растений, содержащих наркотические средства или психотропные вещества либо их прекурсоры. Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями. Барнаул: ФГКОУ ВПО «БЮИ МВД России», 2017. № 15-1. С. 74-75.
7. Кривонос М. В. Теорія та практика використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: монографія. Сєвєродонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017. 412 с.
8. Кримінальне провадження № 12015040650001100 Жовтневий РВ ГУ НП України в Дніпропетровській області.
9. Кримінальне провадження № 43243180110000125 Слов'янський МВ ГУ НП в Донецької області.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 16 листопада 2017 року // Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62853.